

ZAVIČAJ

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 37, godina XIX
maj, 2014.

© Monos 2014

Likovi zavičaja: Ekrem Durić iz Prve proleterske

Doc. dr. Omer Hamzić

Bio je među prvim bosanskim muslimanima koji su stupili u redove Prve proleterske brigade, nepuna tri mjeseca nakon njenog formiranja, "u malom bosanskom gradiću Rudom, 22. decembra, 1941. godine". Kao osnovci iz generacije pedesetih (dakako, onog vijeka) taj smo datum slavili kao Dan armije, s "titovkama" na glavi, s pionirskim maramama oko vrata i s ushićenjem u srcu, deklamujući: "Stupaj, slavne zastave razvij, ponosna čelična zbita..." U tom đačkom stroju, kao "pioniri maleni", mi smo bili "vojska prava" i čvrsto vjerovali da smo Titovi, a Tito naš... U jednoj od takvih prigoda, s početka šezdesetih, čini mi se da je bio Dan armije, prvi puta sam vidio Ekrema Durića u uniformi visokog oficira JNA... Mi smo već puno znali o Prvoj proleterskoj... partizanskoj legendi...iz udžbenika, filmova, stripova, ali prvi puta nam se tada ukazala prilika da vidimo i razgovaramo sa jednim proleterom "uživo" i to—iz našeg grada. S divljenjem, otvorenih usta gutali smo svaku njegovu riječ... Nije to šala. Njega i njegove drugove u partizane je primio lično vrhovni komandant Josip Broz Tito... Mnogo puta kasnije, u drugačijim prigodama i sasvim drugim okolnostima, susretao sam se sa Ekremom Durićem i mnogo puta slušao tu istu priču... Nekad u opširnijoj, nekad u skraćenoj verziji. Meni je ipak najbolja bila ona koju sam prvi put slušao dalekih šezdesetih, s pionirskom maramom oko vrata, kao đak Osnovne škole "Mitar Trifunović – Učo" (sada je to Druga osnovna škola) u Gračanici...

Ljudi odlaze, ostaju priče i sjećanja...

Zapisujem ono što znam o rahm. generalu Ekremu Duriću, jednom od posljednjih iz Prve proleterske – i njegovim drugovima...

***

Neposredno pred izbijanje Drugog svjetskog rata, Ekrem Durić je pripadao onim omladinskim grupama (u kasnijoj komunističkoj historiografiji označavaju se kao "napredna omladina"), odnosno prvim đačkim i omladinskim kružocima i čitalačkim grupama pod neposrednim uticajem političkih koncepcija i ideja KPJ i Skoja koje je u to vrijeme po Gračanici propagirao Velo Šuput, beogradski student, povezan ilegalno sa Cvijetinom Mijatovićem i još nekim istaknutim komunistima u Tuzli.

Invazija Njemačke na Kraljevinu Jugoslaviju i njena propast u aprilskom ratu 1941., potom formiranje NDH pod patronatom fašističkih sila, hrvatska nacionalistička euforija i ustaška represija pokreću na otpor i ustanak, u prvom redu ugroženo srpsko stanovništvo, ali i ostale antifašističke i projugoslovenske snage, na čije se čelo nakon općeg rasula, stavlja KPJ. Sredinom ljeta 1941. godine, jedan od četiri najznačajnija ustanička centra u Bosni i Hercegovini bio je Ozren (planinski lanac južno od Gračanice), na kojem ustanak izbija 28. 8. 1941. godine, pod neposrednim rukovodstvom predratnog komunističkog ilegalca Todora Vujasinovića.

Članovi KPJ i spomenuti omladinci iz Gračanice koji su bili pod uticajem KPJ, međutim, nisu učestvovali u pripremama tog ustanka, niti su se priključili ustaničkim snagama čak ni kada je jedna manja naoružana skupina, 23. 8. 1941., na sam dan ustanka, nakratko upala i opljačkala Gračanicu. Kako je već historiografski utvrđeno, za tu suzdržanost i neobičnu pasivnost bilo je više razloga. Kao prvo, hapšenjem sekretara organizacije KPJ u Gračanici Vele Šuputa (koji će se kasnije iz tuzlanske bolnice prebaciti u Beograd) bilo je potpuno razbijeno i obezglavljeno tadašnje kakvo-takvo komunističko jezgro u Gračanici, koje i onako nije imalo dovoljno iskustva i odlučnosti da nešto konkretno

preduzme protiv režima. Drugi razlog je bio nedostatak jasnih instrukcija od višeg partijskog rukovodstva u Tuzli i Sarajevu sa kojima su veze i kontakti bili jako otežani ili u prekidu. I kao treće, treba imati u vidu da su ozrenski ustanici, pa i oni koji su upali u Gračanicu, 23. 8. 1941. godine, pored komunističkih, na svojim kapama nosili i četnička obilježja, prema nekim kazivanjima – pola – pola... Razumljivo je što tako "šareno" obilježeni ustanici nisu mogli zadržati simpatije u pretežno "muslimanskoj" Gračanici, bez obzira što ih u to vrijeme nije predvodio neki četnički vojvoda, već poznati komunistički ilegalac.

Te vruće ratne jeseni 1941. godine, u jeku žestokih sukoba domobranskih jedinica i ozrenskih ustanika, posebno duž pruge Doboj – Tuzla i Doboj – Maglaj, nekoliko omladinaca iz Gračanice, pripadnika takozvanih naprednih omladinskih grupa odlazi iz rodnog grada na dalje školovanje, uglavnom u tehničku školu i šerijatsku gimnaziju u Sarajevu. U toj grupi bili su Ekrem Durić, Hajrudin Mehinagić, Salih Osmanbegović i Hazim Vikalo (iz Sladne). Oni će se samo za nekoliko mjeseci, zajedno sa grupom sarajevskih mladih komunističkih, naći u redovima tadašnje najelitnije partizanske jedinice – Prve proleterske.

U nekim starim hronikama o tom "bjegstvu u partizane" zabilježeno je otprilike sljedeće: na osnovu odluke Mjesnog komiteta Komunističke partije Sarajevo, a po direktivi Vrhovnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije (Tito na savjetovanju u Ivančićima, januara 1942. godine) da se tek formirana Prva proleterska brigada popuni aktivistima NOP-a iz Sarajeva, prvenstveno iz redova muslimanske i hrvatske nacionalnosti, 8. marta 1942. godine iz okupiranog Sarajeva na slobodnu teritoriju (preko Miljevine i Trnova) izašlo je ukupno 13 članova SKOJ-a (pitomaca «Narodne uzdanice» i Šerijatske gimnazije) i u Vrhovnom štabu,

koji je bio stacioniran u Foči, raspoređeno u Prvu proletersku brigadu.¹ Članovi ove grupe donijeli su poštu Mjesnog komiteta KPJ iz Sarajeva i pošiljku lijekova za promrzle učesnike Igmanskog marša, koji su se liječili u partizanskoj bolnici u Foči. Njihov odlazak u partizane bio je od šireg političkog značaja za pokret, što potvrđuje i činjenica da ih je u Foči, prije rasporeda u partizanske jedinice, lično primio i pozdravio vrhovni komandant partizanske vojske Josip Broz Tito.²

Od četvorice spomenutih Gračanlija, koji su tada primljeni u redove Prve proleterske, Hazim Vikalo je poginuo nekoliko mjeseci nakon stupanja u Brigadu, dok su ostala trojica—Durić, Mehinagić i Osmanbegović sve do oslobođenja Beograda, 20. oktobra 1944. godine ostali zajedno kao borci i rukovodioci u Prvoj proleterskoj brigadi, predeverali čitav ratni put te slavne jedinice i kao mladi prekaljeni ratni-

1 U toj grupi bilo je pet đaka iz Šerijatske gimnazije i osam iz Internata «Narodna uzdanica»: Sulejman Omerović Car, Asim Pervan, Omer Pezo, Ekrem Durić, Mesud Smailbegović Karamba, Nedib Tatarević, Derviš Sušić, Hajrudin Mehinagić, Hasan Idrizbegović, Salih Osmanbegović, Hazim Vikalo, Nail Lučić i Muharem Hajdarhodžić. Svi preživjeli nosioci su «Partizanske spomenice 41», trojica su generali, ima i heroja.

2 Neke detalje o izlasku te grupe skojevaca iz Sarajeva iznio je Hajrudin Mehinagić u listu «Rad» od 27. 7. 1984. godine: «Dode vrijeme, mi treba da se skupimo, negdje na Marijin Dvoru. Ali, kako otići iz internata kad profesori dežuraju? Bila je nedjelja, 8. mart, 1942., dežurao je profesor Filipović, poslije rata čuveni orijentalista, dobitnik mnogih nagrada, i Avnojeve. Dobar čovjek. Duša. Mi ti se nekako izvučemo, neopaženo. Krenemo sa Marin Dvora po grupama, dvojica – trojica, ka Vracama. Dodemo blizu domobranske postaje. Prođosmo bez ikakvih teškoća. Uspjeli smo! Sve bijaše kako valja! Idemo dalje, razumije se. Nismo mnogo ni pješačili kad poče da pada mrak. Zaustavimo se na određenom mjestu. S nama kurir Mjesnog komiteta, onaj sa kojim smo sve razrađivali, zna on i lozinku, koja će nas bezbjedno odvesti u partizane. I tako: idemo ti mi, idemo, kad nas neko zaustavi. Zasjeda. Kurir naprijed, ostali stoji! Ode kurir. Znaci raspoznavanja. Lozinka. Odziv. Sve bijaše kako valja, ja...» (Borko Gvozdenović, Tako sam otišao u partizane, Sve bijaše kako valja (feljton), *Rad*, br. 80, od 27. 7. 1984., Beograd, 16)

ci (sa ožiljcima i posljedicama lakših i težih ranjavanja), nakon završetka rata, nastavili svoj životni put kao visoki vojni rukovodioci Jugoslovenske narodne armije.³

Među živima, donedavno je bio samo general Ekrem Durić.”

To su bez sumnje svijetli likovi antifašističke prošlosti Gračanice. Oni su znali odabrati pravu stranu kad je bilo stani-pani. To je najvažnija činjenica. Sve ostalo u njihovim biografijama, pa i u biografiji generala Ekrema Durića, može biti samo građa za neku uzbuđljivu i istinitu porodičnu ili psihološku dramu ili možda neku lijepu romantičnu priču s određenom dozom avanturizma i mladalačkih ideala.

***

Ekrem Durić potiče iz ugledne kadij-ske familije gračančkih Durića, koja vuče

3 Esad Tihić, Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u NOB-u i revoluciji*, Gračanica 1988., 193.

porijeklo iz Foče. Rođen je 9. 2. 1925. godine u Bosanskom Petrovcu, dok se njegov otac Smail-efendija nalazio na službi kadije u tamošnjem sreskom šerijatskom sudu. Njegova majka Emina bila je kćerka Arif ef. Mehinagića, rođena sestra Rifat-age i kadije Ibrahim-efendije Mehinagića, u to vrijeme najuglednijih ljudi Gračanice. Svoje rano djetinjstvo Ekrem Durić je proveo u Gračanici, pošto je njegov otac, u međuvremenu, dobio premještaj iz Bosanskog Petrovca na istu službu u gračaničkom Sreskom šerijatskom sudu. Osim Ekrema, Smail-efendija je imao još dva sina – Ahmeta i Nusreta i tri kćerke -Lejlu, Subhiju (koja je rano umrla) i Bahriju, koja živi u Sarajevu. Tokom Drugog svjetskog rata, svi su bili na strani NOP-a. Nusret i Bahrija djelovali su u jednom gračaničkom skojevskom aktivu, Ahmet se, početkom 1942. priključio jednoj ustaničkoj grupi u Kostajnici s kojom se prebacio na Ozren, a odatle, nakon ranjavanja tokom četničkog puča i dugotrajnog ilegalnog liječenja, priključio se jedinicama 2. proleterske divizije.

Ekrem Durić je završio osnovnu školu u Gračanici i 6 razreda Šerijatske gimnazije u Sarajevu., odakle je, zajedno sa ostalim članovima skojevske organizacije otišao u Prvu proletersku brigadu. Prošao je čitav ratni put brigade, borio se na svim ratištima, širom jugoslavenskog prostora, osim Makedonije, kraj rata dočekao je sa svojim jedinicama u Sloveniji. Bio je komesar bataljona u Prvoj proleterskoj, omladinski i skojevski rukovodilac Prve proleterske divizije.

U mirnodopskom periodu, od 1945. – 1985. godine vršio je razne visoke vojno-političke i diplomatske dužnosti. Između ostalog, bio je komandant brigade, načelnik štaba divizije, načelnik Glavnog štaba TO BiH i vojni izaslanik SFRJ za Francusku i zemlje Beneluksa. Po završetku Drugog svjetskog rata završio je višu partijsku školu, od 1950. do 1952. Višu vojnu

akademiju, od 1955. godine visoku ratnu školu u Parizu. Tokom svoje vojne karijere stekao je čin generala.

Bio je ambasador SFRJ u SR Vijetnamu (od februara 1976. do kraja 1978. godine), zatim poslanik u Narodnoj skupštini BiH za općinu Gračanica, te član Savjeta Republike. U posljednjim godinama života bio je jedan od aktivnijih članova Glavnog odbora SUBNOARA BiH.

Nikada nije prekidao svoje veze sa Gračanicom koju je uvijek smatrao svojim rodnim gradom.

Objavio je knjigu dnevnčkih zapisa "Moje godine u Vijetnamu".

Odlikovan je sa više domaćih odlikovanja (između ostalih i Partizanske spomenice 1941.), te dva visoka strana odlikovanja.

Posljednje godine života i jedan dio rata (1992.-1995.) proveo je kao vojni penzioner u Sarajevu, gdje je i umro, 5. 3. 2014. godine

***

O Gračanlijama u Prvoj proleterskoj nekada se dosta govorilo i pisalo, posebno u periodu do 1990. godine. Njihova uloga korektno je ocijenjena, uz odgovarajući tretman u lokalnoj vlasti i javnosti, naročito u periodu poslije "pada Rankovića" i općeg otopljanja društvenih odnosa u zemlji. S tim u vezi, radi pojašnjenja, navedenih procesa treba reći da su nakon Drugog svjetskog rata skoro dvije decenije u Gračanici "vladali" komunistički kadrovi sa strane ili mahom sa Ozrena. Njih je protežirao Todor Vujasinović, koji je bio ratni komandant ustaničkih snaga na Ozrenu i to od početka priprema ustanka u ljeto 1941., pa do 18. 4. 1942. godine kada su ga otjerali "njegovi" četnici, preuzevši "stvar" u svoje ruke. Među "ovim" i "onim" partizanima u Gračanici je uvijek bilo neke tihe surevnjivosti, ponekad i otvorene netrpeljivosti o kojoj se uglavnom nije govorilo. Razlozi su se mogli samo naslućivati.

Stoga, činjenice o učešću Gračanlija u antifašističkom pokretu (u kojem su mnogi

izgubili i svoje živote), pa i činjenice o četvorici Gračanlija iz Prve proleterske, nisu mogle od Gračanice otkloniti hipoteku čaršije “sa manjkom revolucionarnih tradicija” isto kao što ni činjenice o četničkoj prošlosti Ozrena, nisu bile dovoljne da se sa čitavog tog kraja razgrne lažni oreol partizanskog kraja “sa viškom revolucionarnih tradicija”, takoreći, sve do posljednjeg rata, kada su maske definitivno spale i kada je sve to “opečaćeno” podizanjem spomen-obilježja glavnom četničkom komandantu iz Drugog svjetskog rata, generalu Draži Mihajloviću u Petrovom Selu na Ozrenu.

***

Ekrem Đurić je pripadao onoj slavnoj plejadi antifašističkih boraca, koji su se, takoreći do posljednjih trenutaka svog života borili upravo protiv svih oblika nacionalizma i šovinizma, ukazujući na njihovo razarajuće dejstvo u živom tkivu Bosne i Hercegovine. Stupajući u partizanske redove, kako je i sam mnogo puta govorio, bio je nadahnut komunističkim idealima socijalne pravde i slobode, općeg progressa i blagostanja, suživota i Titovog bratstva i jedinstva....Mnogo godina kasnije pokazat će se kolika je to bila zabluda–njegova i njegove generacije. Dočekao je rušenje tih ideala, gledajući svojim očima, u svojim poznim penzionerskim godinama, kako se njegova JNA, kojoj je vjerno služio još od Foče 1942. godine, stavlja u službu onih ideja protiv kojih je, zapravo, i krenula od samog svog postanka i osnivanja, dajući zakletvu Titu i partiji da nikada neće skrenuti sa tog časnog slobodarskog puta...

U jednom svog govoru još prije nekoliko godina upozorio je: “Nažalost, u BiH su nacionalističko-šovinističke pojave još u ozbiljnom narastanju. Nacionalističke i profašističke snage nastoje da nasilnim putem razore i unište tkivo BiH. Ove snage otvoreno zagovaraju odcjepljenje pojedinih dijelova zemlje u pogodnom momentu i njihovo priključenje drugoj državi. Za ova-

kav separatistički koncept zalažu se i određene političke partije...” Ova upozorenja, svjedoci smo, nisu imala skoro nikakvog odjeka... Stari partizan se teško mirio sa tom činjenicom...

***

Kao penzionisani general JNA i aktivista nove boračke organizacije partizana u BiH (SABNORA BiH), koje se konstituisalo poslije Dejtona, nastavljajući tradicije “slavnih partizana” i Prve proleterske, Ekrem Đurić je u više puta posjećivao Gračanicu, ali za razliku od nekadašnjih posjeta rodnom kraju, u novim vremenima dolazio je sa vidljivim tragovima ne samo poznih godina, već i razočaranja svoje partizanske generacije, pa i nerazumijevanja nevesele bosaanske realnosti koja je obilježavala putanju od bezizlaza do neizvjesne beskonačnosti. Očigledno, njemu nije bilo lahko nositi čin penzionisanog generala jedne, uistinu, slavne vojske koja je završila na smetljištu historije – kao nešto sasvim drugo.

Istina, u posljednje vrijeme sve se rjeđe pojavljivao, nešto zbog narušenog zdravlja, više zbog nekih drugih razloga. Novo vrijeme, novi lokalni zvaničnici, nove politike odavno su bacili generale u zaborav. Osim rijetkih poziva onih organizacija koje nastavljaju partizansku tradiciju (SUBNOAR, Udruženje “Josip Broz Tito”), niko više u Gračanici nije imao vremena za generala. Partizanske priče i legende malo koga su interesovale. Nekada rado viđen gost među uglednim Gračanlijama, već je bio zaboravljen, s izuzetkom rijetkih pojedinaca, već odavno starih ljudi, koji pamte generala iz nekih boljih vremena. A pamte ga kao ambasadora, vojnog atašea, negdje u visinama diplomatije jedne ugledne zemlje ili iz nekih visokih vojnih zapovjedništava glavnog grada države koje više nema – kao što nema ni JNA u kojoj je gradio svoju blistavu karijeru. I on je, ruku nasrce, imao tada malo vremena za Gračanicu. Često je to i sam sebi prebacivao.

Sjećam se njegovih posjeta i dolazaka, kada su ga rado pozivali lokalni političari na razne svetkovine i obilježavanja, više sebe radi. Rado se odazivao proslavama raznih godišnjica i jubileja iz lokalnog revolucionarnog kalendara, bio je rado viđen gost u školama, preduzećima mjesnim zajednicama...

Mnogo kasnije, u njegovim poznim penzionerskim danima, nakon svega što nam se u međuvremenu desilo, na ruševinama mladalačkih iluzija nekadašnjih proletera – i njegovoj Gračanici odjednom se počelo negdje žuriti. Generali ionako više nisu u modi. Pa ni Titovi.

Ipak, ipak...

“Imena Gračanlija iz Prve proleterske moraju imati svoje mjesto u svakom promišljanju o sudbini Bošnjaka muslimana na ovom prostoru, a posebno u traženju odgovora na pitanje: “Jesu li Bošnjaci muslimani u Drugom svjetskom ratu bili na pravoj strani?”... Oni ne smiju biti zaboravljeni i “adaktirani”. Uostalom njima je sada svejedno. Nije Gračanici? Zašto?

Zato što su likovi gračaničkih partizana, uglavnom bez mrlje.

Oni su najbolji dokaz antifašističke prošlosti i tradicije Gračanice, koja se potvrdila i tokom posljednjeg rata za Bosnu i Hercegovinu.

Oni su najbolji dokaz jedne antifašističke vertikale koju neki namjerno ili zbog vlastitih gluposti negiraju.

Hipoteku “ustaškog kraja” Gračanica je nosila dugo poslije Drugog svjetskog rata i to platila previsokom cijenom. Jesmo li izvukli pouke iz toga?

Gračanica nema razloga da se stidi svojih partizana, naprotiv.

Gračanlije iz Prve proleterske bili su “koljenovići”. Otišli su u “šumu” iz ubjeđenja i čistih ideala, a ne “pod moranje” i iz nužde kao što je najčešće i bilo. I kasnije – kad su se mnogi njihovi drugovi i “drugovi” grabili za materijalna dobra i privilegije, pljujući sami po sebi i po čuvenom partizanskom moralu, ostali su na visini svog dostojanstva i morala koji su nosili iz porodice – siti ljudi, ljudeskare, koljenovići i gospoda.

Sva trojica preživjelih Gračanlija iz Prve proleterske proveli su u redovima one vojske punih 40 godina: od prvih legendarnih dana njenog nastajanja, časnog rasta i razvoja, tu negdje, do prvih početaka njenog posrtanja. Prije definitivnog sunovrata te vojske, i sami su postali svjesni da to odavno nije više bila ona vojska kojoj su dali svoje najbolje godine. Kao i mnogi iz njihove generacije, dostojanstveno i hrabro, duboko u zrelim godinama, podnosili su rušenje svojih mladalačkih ideala, ali nikada u njih nisu prestali vjerovati.”⁴

4 Omer Hamzić, Gračanlije u Prvoj proleterskoj, Gračanički glasnik, 36/XII, 56